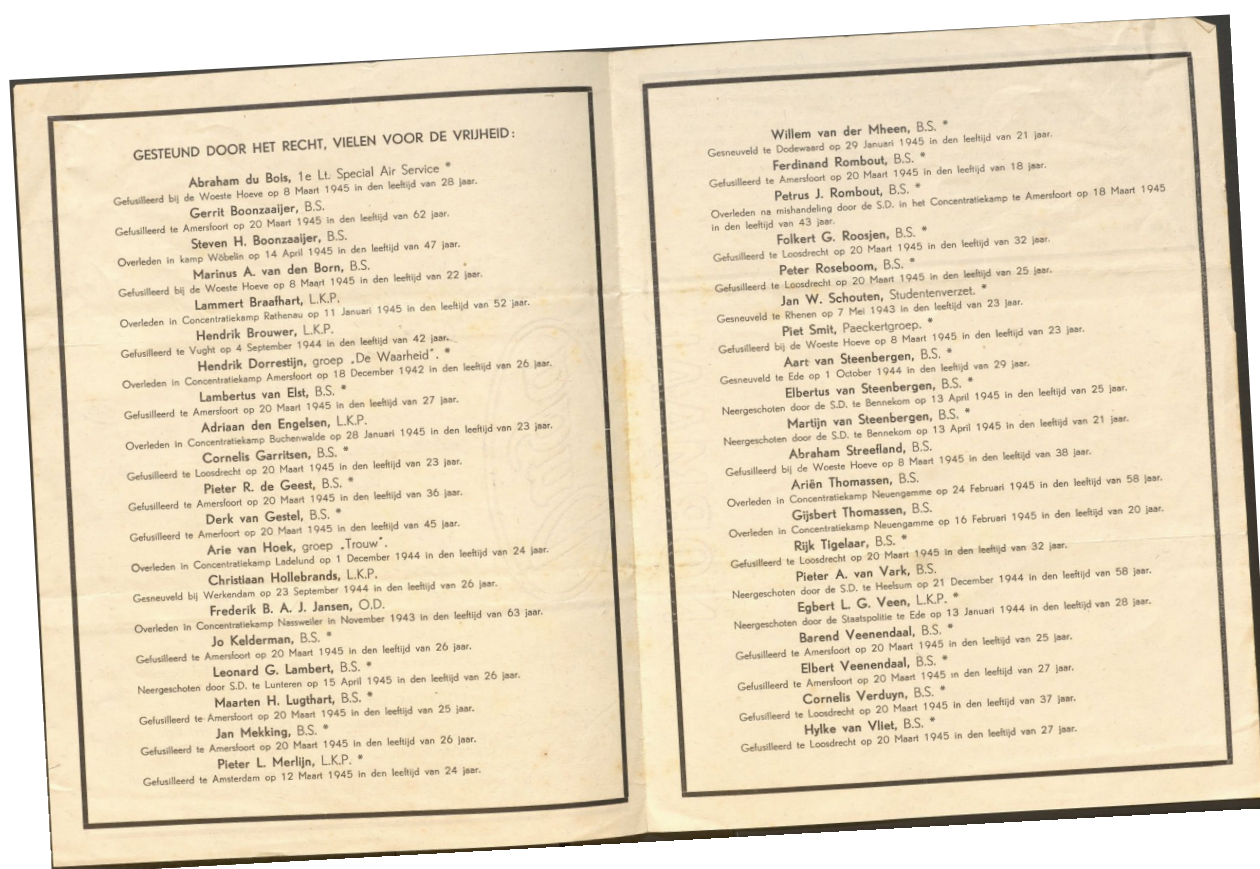

Ede rouwt

12 december 1945 - 12 december 2025

- Pieter Plug -

Inhoud

Inhoud	1
Inleiding	1
Ede rouwt	5
Het Mausoleum	0

Vrijdag 12 december 2025 sluiten we de herdenking en viering van 80 jaar bevrijding in Ede af op Erebegraafplaats het Mausoleum aan de Vossenakker. Dit doen we met een korte ceremonie en onthulling van het tegelgedicht geschreven door Ben Verduijn. Ben is een zoon van verzetsheld Cornelis Verduijn. Verzetsstrijder Cornelis Verduijn werd op 20 maar 1945 samen met vijf andere Edese verzetsheden gefusilleerd in Loosdrecht. Op 12 december 2025 is het precies 80 jaar geleden dat in heel Ede de vlaggen halfstok hingen. Ede was in rouw. Op die dag herdachten we aan onze verzetshelden die hun strijd tegen de vijand met hun leven moesten bekopen. Veel van deze verzetshelden stierven door de kogels van het vuurpeloton. Zij streden tegen de tirannie van de vijand. Zij brachten andere levens in veiligheid. Zij offerde hun leven.

Op deze 12^e december 1945 is het precies 80 jaar geleden dat het stoffelijk overschot van P.A. van Vark in het Mausoleum werd bijgezet. De bijzetting was een plechtigheid waarmee symbolisch ook de andere verzetsstrijders werden herdacht. Op onze erebegraafplaats het Mausoleum op de Paasberg staan 44 namen in gedenksteden gebeiteld. Dertig van deze Edese verzetshelden liggen ook daadwerkelijk begraven in het Mausoleum.

Deze uitgave is een herinnering aan de geschiedenis van toen. Om de gebeurtenissen van toen levend te houden. Om hen te eren. Zodat we nooit vergeten welke prijs zij hebben moeten betalen voor onze vrijheid. Deze uitgave is een samenvatting van mijn verhaal samenvattend en verbindend met wat al eerder door verschillende anderen al werd geschreven. Van archieven die door mij zijn geraadpleegd. Aan de historie van het Mausoleum kleef een belofte dat wij als levende getuigen van na de tweede wereld oorlog goed voor het Mausoleum en haar omgeving zouden zorgdragen. Om onze verzetshelden te blijven gedenken en te eren. Omdat wij nooit vergeten.

Pieter Plug

Inleiding

Nu ruim 80 jaar na de tweede wereldoorlog welke in mei 1945 officieel werd beëindigd zijn er steeds minder levende getuigen van die tijd. De gebeurtenissen van toen moeten we steeds meer vorm en inhoud geven vanuit de verhalen en archieven die zijn achtergelaten en zijn opgesteld.

Geen directe herinnering aan oorlog

Mijn ouders waren nog net geen tiener toen de oorlog in 1945 ten einde kwam. En alhoewel ze als kind veel moeten hebben meegemaakt hiervan hebben ze dit altijd vooral in stilte verwerkt. Veel over praten deden ze niet. En toch moet de impact van honger en de Duitse bezetter op hen destijds groot geweest zijn. De kust van Noordwijk, waar ik de eerste vierentwintig jaar van mijn leven heb gewoond, maakte onderdeel uit van de Duitse verdedigingslinie en dus onderdeel van de Atlantikwall. In April 1942 werden beide boulevards, het strand, de duinen en later ook de gehele kuststrook tot een kilometer landinwaarts verboden gebied. (Sperrgebied) De ouderlijke woningen van mijn ouders in het vissersdorpje stonden op enkele honderden meters van het strand en moeten dus onderdeel zijn geweest van die afsluiting. In al die jaren na de oorlog werd er maar zijdelings iets verteld over de oorlogsjaren die ze hadden meegemaakt.

“Vanwege de honger werd er tulpenbollensoep gegeten en een potje jam haalde de Kerstdagen niet.”

Wat ze wel vertelde bleef zeer beperkt. Het meeste bleef verborgen. Zoals de honger die er was in het gezin. De tulpenbollensoep die werd gegeten en het leeg eten van een potje jam die was bewaard tot de kerst maar de kerstdagen dus nooit heeft gehaald. En toch is het fijn dat anderen die verhalen wel

hebben vertelt. Dat verhalen van anderen van toen zijn vastgelegd om ons nu te kunnen blijven herinneren aan de gruweldaden van toen. De risicovolle inzet van verzetshelden van toen. Verzetshelden die dit moesten bekopen met de dood soms ook na verraad door eigen landgenoten. Het geeft ons terugkijkend, een heel klein beetje een inkijk, van wat een oorlog voor impact heeft op mensen, op vertrouwen in een ander, op verraad. En dankzij de inzet van velen die het leven lieten of levenslang met de gruwelen van de oorlog hebben door geleefd of nog moeten leven, mogen wij nu nog steeds, 80 jaar nadien, in vrijheid leven.

Bevrijding van Ede – foto Gemeentearchief Ede

Geen vanzelfsprekendheid

Want dat vrijheid geen vanzelfsprekendheid is dat ervaren we nog steeds iedere dag. Gelukkig tot op heden nog relatief op afstand maar we voelen het steeds meer dichtbij komen. De oorlog in Oekraïne en de recente oorlog tussen Israël en Gaza houdt onze samenleving niet alleen bezig, het leidt ook tot polarisatie en verdeeldheid in onze samenleving. Het beseft ons temeer hoe snel een conflict zomaar kan leiden tot iets groots. En het kan dan zomaar ons leven binnen dringen. Dat maakt ook een blijvende oproep om de herinneringen van de tweede wereldoorlog nu ruim 80 jaar na dato zichtbaar te houden noodzakelijk zodat we

onze kinderen en kleinkinderen mee kunnen blijven nemen dat vrijheid geen vanzelfsprekendheid is.

Ede in rouw

Op 12 december 1945 is het 80 jaar geleden dat in Ede een dag van rouw was. Op die dag werd het stoffelijk overschot van P.A. van Vark in het toen nog in aanbouw zijnde Mausoleum bijgezet. Een bijzetting waarmee ook de andere omgekomen en omgebrachte verzetshelden waarvan de meeste het stoffelijk overschot al was opgenomen in de muur, werden herdacht. Na de bijzetting van verzetsstrijder van Vark die dag, ruste ten tijde van de rouwdag zevenentwintig stoffelijke overschotten in ons Mausoleum.

Bijzetting P.A. van Vark in Mausoleum – foto archief André Hartgers

Ruim 9 maanden later konden op 26 augustus 1946 ook de stoffelijke overschotten van nog twee andere verzetshelden worden bijgezet in het Mausoleum. In alle stukken rondom de bouw van het Mausoleum en de gehouden rouwdag wordt dus gesproken over 27 bijzettingen. De twee andere bijzetting waren dus daarna. Maar wel nog voor de formele onthulling van het monument door Z.K.H Prins Bernard op 2 augustus 1947. Vanaf toen werd er consequent gesproken over 29 lichamen die waren bijgezet in het Mausoleum. Tot april 2012.

Bijzetting Lichaam Christiaan Hollebrands

In april 2012 volgde de bijzetting van Christiaan Hollebrands. Het vond plaats in

het bijzijn van zijn familieleden, toenmalige Burgemeester van Ede, Kees van der Knaap en Luitenant Generaal Van Putten, commandant van het Wapen der Koninklijke Marechaussee.

Bijzetting Christiaan Hollebrands in Mausoleum 2012 – foto omroep Gelderland

En daarmee hebben 30 van de 44 verzetshelden waarvan de namen vermeld staan op het Mausoleum hun laatste rustplaats op het mooiste stukje van Ede, te weten Paasberg.

Dat we als Ede zo'n bijzondere erebegraafplaats hebben daar mag best nog wel wat aandacht aan gegeven worden. Onze verzetshelden verdienen de blijvende aandacht. En mooier en krachtiger uitgesproken door toenmalige burgemeester Middelberg, kunnen we het niet verwoorden. Hij sprak de woorden uit: *"de plaats waar onze helden rusten, met haar omgeving met liefdevolle zorg te onderhouden"* Dat is dus onze blijven opdracht. Voor ons nu en voor allen die na ons komen. Die opdracht geven we door.

Burgemeester Middelberg beloofde:

"de plaats waar onze helden rusten, met haar omgeving met liefdevolle zorg te onderhouden"

4 mei herdenking

Ieder jaar tijdens de nationale herdenking, herdenken we in Ede op deze Erebegraafplaats het Mausoleum onze verzetshelden te samen met de andere slachtoffers van oorlogsgeweld.

Ieder jaar noemen we hun 44 namen. Want wij mogen nooit vergeten dat deze verzetshelden hun leven hebben gewaagd om de vijand te bestrijden en levens van anderen te redden.

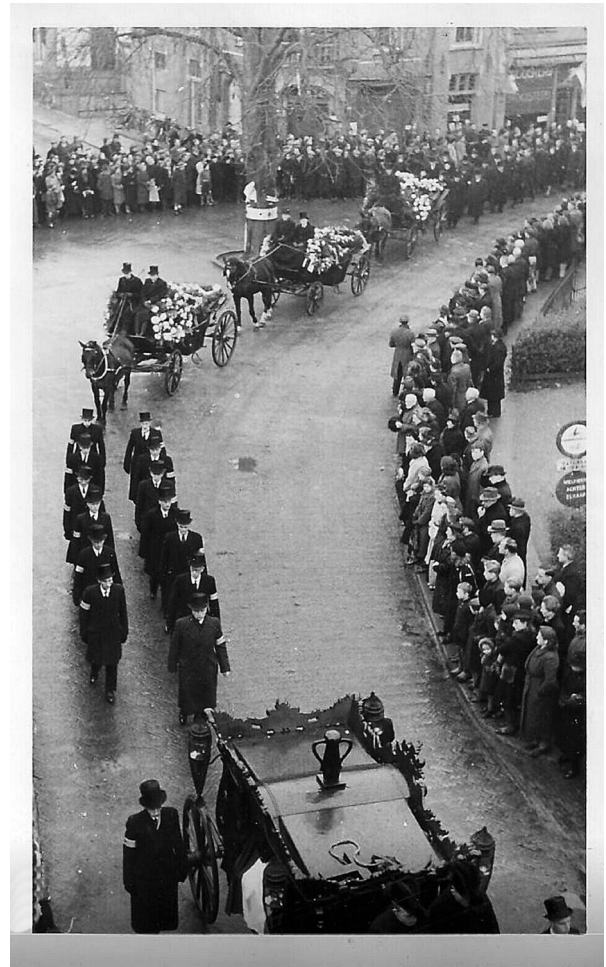

Erewacht tijdens 4 mei herdenking - foto P.Plug

Zij hebben gestreden voor onze vrijheid. Dat is een blijvende opdracht. Ook nu nog 80 jaar na 12 december 1945 de dag van rouw. Het vraagt ons, onze kinderen en de generaties daarna deze herinnering levend en in ere te houden. Laten we hen blijven herinneren en gedenken. Opdat wij nooit vergeten!

Pieter Plug

Regisseur 4 mei herdenking Ede

Rouwstoet op rouwdag Ede - 12 december 1945 - foto archief André Hartgers

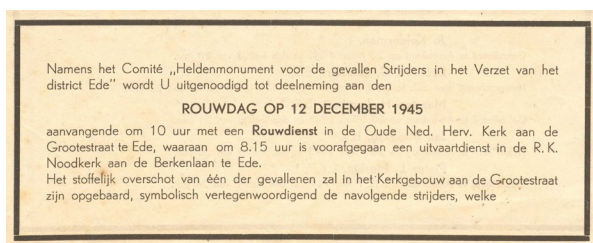

Erewacht tijdens de 4 mei herdenking bij Mausoleum

Foto Rob Renger

Ede rouwt

De bevrijding van Ede op 17 april 1945 ligt alweer enige maanden achter ons. Edenaren pakken zo goed en kwaad het lukt hun leven weer op. De wederopbouw is begonnen. Maar vele leven nog met het verdriet van de oorlog. De pijn van de oorlog zal nog lang gevoeld worden. De verwerking van verlies kan nu pas echt beginnen en zal nog vele jaren duren. Eigenlijk verwerk je het je hele leven niet, zij een ouder iemand eens tegen me. Het is een blijvende pijn en gemis die je probeert, zo goed als kwaad het kan, een plek te geven.

Inmiddels is het december 1945 geworden. Het zijn de donkeredagen van december. Buiten is het guur en koud, het vriest. Het is woensdag 12 december 1945. De winkels in Ede zijn vanmorgen gesloten. Het werk is stil gelegd. Verkeer in de hoofdstraten van Ede is niet toegestaan. Het is stil in Ede. In heel Ede hangen de vlaggen halfstok. Het is waarschijnlijk de somberste dag in het bestaan van Ede. Niet vanwege het weer alhoewel het donkere dagen op weg naar kerst zijn. Maar vanwege de rouw, de pijn en het verdriet van Ede. Het is de dag der Doden in Ede.

“Ede is in rouw, we denken

en herdenken onze verzetshelden”

Vandaag is Ede in rouw. We denken en herdenken onze Edese verzetshelden die hun strijd tegen de vijand met hun leven moesten bekopen.

Veel van deze verzetshelden stierven door de kogels van het vuurpeloton. Hun hart gericht op God. Vandaag herdenken en gedenken we hen in het bijzonder. Van 26 verzetshelden is in de afgelopen weken het stoffelijk overschot bijgezet in de graven van Erebegraafplaats Het Mausoleum. Vandaag, woensdag 12 december 1945 wordt het stoffelijk overschot van adjudant van de Koninklijke Marechaussee P.A. van Vark bijgezet. Middels deze bijzetting worden alle verzetsrijders die al zijn bijgezet geëerd en herdacht. Ede is op deze dag in rouw.

Bijzetting bij Mausoleum – fotoarchief André Hartgers

Uitvaartmis

Het is die woensdagmorgen al vroeg als Pastoor L.G. Eppink de heilige mis van requiem aanvangt in de Rooms Katholieke Noodkerk aan de Berkenlaan. De heilige mis van requiem is een katholieke mis die wordt opgedragen ter nagedachtenis aan een overledene en in deze situatie aan overledenen. De naam 'requiem' komt van het Latijnse 'requiem æternam', wat 'eeuwige rust' betekent. Naast de aanwezigheid van familieleden van de gevallen wordt de mis ook bijgewoond door D. Wildeboer, oud district commandant van de Binnenlandse Strijdkrachten, vele andere leden daarvan, de heer Z. de Nooij voorzitter van het comité Heldengraf.

Rouwdienst

Vervolgens vertrekt men naar de Ned. Herv. Kerk aan de Grotestraat waar om 10.00 uur een dienst aanvangt. De regelingscommissie bestaande uit de heren M. Faas en E.J van Spankeren hebben alles tot in de puntjes geregeld en voorbereidt. Van de veertig verzetshelden van toen beschikt iedere familie over 20 zitplaatsen in de kerk. Per familie is een lid van de Binnenlandse Strijdkrachten aangewezen die belast is met de ontvangst, de begeleiding en het terugleiden van de aanwezige familieleden.

Rouwdienst - foto Gemeentearchief Ede

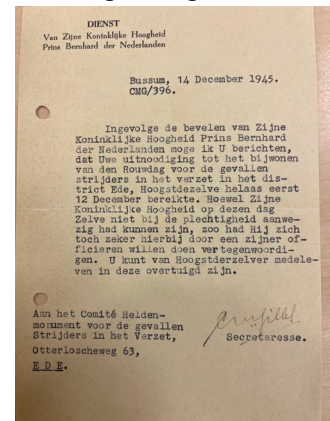
“Zwaar geschonden

Door de oorlog die achter ons ligt”

En vanwege het grote aantal aanwezigen is het al vroeg druk in Ede. Rond 9.00 uur die morgen komen vanuit verschillende kanten bezoekers toe stromen tot de kerk. Families zwaar geschonden door de oorlog die achter ons ligt. Families die twee of drie zonen hebben verloren of een vader en een zoon moeten missen. Er zijn diepe, onheilbare wonden geslagen. Op deze rouwdag voelt Ede met hen mee. En die pijn wordt jaarlijks nog steeds gevoeld op 4 mei tijdens de herdenking bij het Mausoleum.

Genodigden

Naast de vele familieleden is het voltallige gemeentebestuur van Ede aanwezig. Recht tegenover de preekstoel de Heer D. Wildeboer Oud district CT, Luitenant Kolonel buiten dienst Th. A Boeree en vele andere genodigde zoals predikanten, leden van de commissie van ontvangst, vertegenwoordiger van de Binnenlandse Strijdkrachten, vertegenwoordigers van gemeentebestuur Loosdrecht en Amersfoort, de waarnemend commissaris van politie, etc. Het verhaal gaat dat vanuit de zijde van vorstenhuis en regering er geen personen vertegenwoordigd waren en ook geen bericht van verhindering had verzonden vanwege het feit dat de bouw van het Mausoleum al was aangevangen zonder dat een bouwvergunning daarvan reeds was verleend. In het archief van de Gemeente Ede trof ik een schrijven aan van Zijne Koninklijke Hoogheid Prins

Bernard der Nederlanden gedateerd 14 december 1945 te Bussum, dat de uitnodiging tot bijwonen van de rouwdag hem pas op de dag van rouw, 12 december 1945, bereikte. En alhoewel hij zelf niet bij de plechtigheid aanwezig had kunnen, zo schreef hij, had hij toch zeker een van zijn officieren hem willen laten vertegenwoordigen. Overigens bleek mij ook dat de officiële uitnodiging uitgaande namens het comité om de om de rouwdag bij te wonen dateerde pas ook van 4 december 1945 dus 9 dagen voordat de rouwdag plaats vond.

Aan de voet van de kansel staat opgebaard het stoffelijk overschot van Adjutant Pieter van Vark. De kist is bedekt met de rood-witblauwe vlag. De organist, de heer H. van Zoelen speelt, terwijl de kerk zich vult met familie en genodigden, de treurmarsch van A. Guilmant en een fantasie op "Een vaste burcht is onze God" van Jan Zwart.

Het is kwart over tien als Ds. Leenmans als oudst dienstdoende

Hervormde predikant van Ede de rouwdienst aanvangt en de aanwezigen psalm 103 vers 8 en 9 laat zingen.

Plechtig gedragen, ontroerend bij de gedachte aan zovelen waarvan het leven werd beëindigd klinken de woorden van de psalm "Gelijk het gras is ons kortstondig leven" Maar ook de hoop uit het negende vers "Maar 's Heeren gunst zal over die Hem vrezen in eeuwigheid altoos dezelfde wezen" In de rede die Ds. Leenmans uitspreekt spreekt hij van één groot gezin die we zijn en die in de kerk aanwezig is

Ds. H. A. Leenmans – foto Oud Ede

om alle gevallen te herdenken. Als één gezin vormen we straks de rouwstoet om één van de gevallen te begeleiden naar het eregraf op de Paasberg om daarmee ook de andere verzetsstrijders te herdenken. Als één gezin scharen we ons straks rondom de laatste rustplaats van onze gesneuvelde, gefusilleerde, neergeschoten en omgekomen plaatsgenoten voor wie onze Gemeente een Eregraf heeft voorbereidt. Zo moeten de naaste bloedverwanten zich in hun rouw opgenomen voelen in de hartelijk deelneming der gemeenten, die de zorg voor Uw geliefd doden heeft overgenomen, aldus Ds. Leenmans. Bij hun graf staan wij aan het begin van een nieuw stuk leven in het onbelijnd verschiet. Zij werden ons tot een lichtend voorbeeld. Zij melden zich present uit liefde voor Vorstenhuis en Vaderland. En

wij? Wij gedenken hun dood, maar ook hun leven. Wij verheugen ons er over dat ze de eer van ons volk hebben hooggehouden en gedenken hen met erkentelijkheid en blijdschap, gemengd met zwarte droefheid. Inzonderheid gij, die u door innige banden aan hen verbonden weet. Zo gaat Leenmans zijn rede verder. Daarna haalt hij twee verzetsstrijders aan die mochten getuigen van de kracht die zij putten uit hun geloof en hun hoop op God te tijde van verdrukking en verblijf in concentratiekamp.

"Zij melden zich present uit liefde voor
Vorstenhuis en Vaderland"

Instrumentaal moment

Na de overdenking van de predikant en het zingen van Psalm 27 vers 7 volgt een instrumentaal moment uitgevoerd door Hoboïst de heer van Schalkwijk, Celiste mejuffrouw van Zoelen (dochter van de organist) en orgelbespeling door de heer van Zoelen. Hendrik van Zoelen was de tweede generatie organist van de Oude Kerk in Ede. Al vroeg speelde hij als een echte musicus. Hij begeleide op 12 jarige leeftijd al eens een kerkdienst en verving zijn vader Jan van Zoelen nadat die werd getroffen door een beroerte. Op 16 jarige leeftijd zette hij de steeds groeiende winkel van zijn vader voort en volgde hij zijn vader ook op als organist van de Oude Kerk.

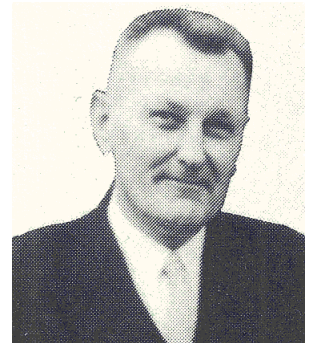
Interieur Oude Kerk Ede - latere jaren – foto Wikiwand

Ook voor Hendrik van Zoelen gingen de oorlogsjaren niet ongemerkt voorbij. In de winter van 1941-1942 werden kerk en organist gevorderd door de bezetter om Kerstfeest voor de Wehrmacht te vieren. Kerkenraad en van Zoelen weigerde. Maar er was geen ontkomen aan. Bovendien werd er ook nog een kerstboom opgesteld en dat was tot dien nog nooit voorgekomen in de kerk en in de ogen van de kerkvoogden je reinste heiligschennis. Maar het kerstfeest moest gevierd worden en het programma werd afgewerkt. In de laatste jaren van de oorlog, waar razzia's aan de orde van de dag waren, werd er tijdens de zondagse dienst ook de kerk omsingeld om bij het uitgaan van de kerk op jacht te gaan naar aanwezige onderduikers. Gewaarschuwd door de koster ontbrak de predikant zijn preek en verzocht hij, zij die zich niet openlijk op straat konden vertonen, achter te blijven in de kerk. Er bleken vijf onderduikers in de kerk aanwezig te zijn. Nadat ze door de koster naar de gaanderij gebracht waren, sloot van Zoelen ze op in het orgel. In het orgel was een deur die normaliter alleen toegang gaf om het orgel te stemmen en waarvan de organist alleen een sleutel had. Het bleek een goede verstop plaats te zijn. Want ondanks dat de kerk door de bezetter en landwachter grondig werd onderzocht werden ze niet gevonden en konden de onderduikers pas weer laat in de middag nadat het eindelijk weer veilig was, de kerk te verlaten. En zo ontliepen deze vijf onderduikers de razzia met behulp van predikant, koster en organist.

Herdenkingswoord

Daarna was het woord aan de oudst dienstdoende Gereformeerde predikant Ds. G. F. Hajer. Hij sprak: "De weg naar het licht loopt langs het kruis" Indien we ooit van de waarheid hiervan overtuigd kunnen worden dan is het zeker op deze morgen, op deze plaats. Want het is wellicht nog nooit voorgekomen dat dit grote kerkgebouw met

zijn eeuwenoude historie gevuld is met uitsluitend rouw dragende zoals nu. En stellig werd hier nimmer een rouwdienst gehouden, voor zoveel tegelijk, 40 mannen, die allen gevallen zijn in 't verzet tegen de meedogenloze vijand en zijn afschuwelijke tirannie. Ds. Hajer sprak er verder over dat het samenzijn herinnert aan de kruisweg die we, doelend op de afgelopen oorlogsjaren, hebben moeten afleggen om tot dit

Ds. G.F. Hajer - archief Geref.kerken

licht en tot deze vrijheid te komen. Het roept in onze gedachten al die spanningen, die dreigingen, die gevaren, dat leed weer op. Het doet ons weer denken aan de vreugde en voldoening, wanneer een verzetsdaad was gelukt, die de vijand afbreuk deed en ergens het onrecht machteloos maakte. Maar we moeten vooral denken aan die verpletterende boodschap, die nog vaak in het geheim werd overgebracht, dat een man, een vader, een zoon, een verloofde, een broer in het gezin nooit meer zou terugkeren: gevallen voor het vuurpeloton of omgekomen in het concentratiekamp of indien dat mogelijk is, op nog gruwelijker wijze van het leven beroofd. Ter hunner gedachtenis zijn we hier. Zij hebben zich in het licht der vrijheid, dat zij in de verte al konden zien aankomen, niet meer mogen meemaken. Hun dood is geen noodlot aldus Ds. Hajer, maar een offer dat zij hebben gebracht voor de toekomst van hun vaderland dat zij zo lief hadden, voor vrijheid en recht. Zij hebben het als hun plicht gezien niet maar af te wachten dat anderen hun de vrijheid kwamen aandragen maar zelf te doen wat binnen hun bereik lag. Zij hebben het uiterste gegeven wat een mens op aarde kan geven, namelijk zijn leven. Waarna hij de aanwezigen wijst op het verzoenende werk van Christus en de vertroosting.

*"Ga niet alleen door 't leven,
die last is u te zwaar;
laat één uw sterkte geven,
ga tot den Middelaar".*

Nadat de predikant de geloofsbelijdenis uitgesproken heeft wordt er in de kerk staande 1 minuut stilte in acht genomen. Het is indrukwekkend stil schrijft de Edese Courant in haar editie van zaterdag 15 december 1945 waar een uitgebreid verslag is opgenomen van de rouwplechtigheden zoals deze in deze uitgave verkort wordt beschreven. Buiten de kerk presenteren wachtende troepen de geweren.

In verband met de weersgesteldheid worden de toespraken niet bij het monument gehouden maar in de kerk.

Burgemeester Middelberg

Als eerste spreekt de burgemeester van Ede de heer Leopold Roland Middelberg. - Sinds 1939 burgemeester van Ede.

-Tijdens de tweede wereldoorlog werd Middelberg door de Rijkscommissaris der Nederlanden op 7 april 1941 ontslagen en opgevolgd door een NSB-burgemeester. Een reden voor het ontslag werd niet gegeven. Op 13 juli 1942 werd Middelberg gevangen genomen en overgebracht naar het Groot-Seminarie in Haarlem. Later werd hij verplaatst naar Kamp Sint-Michielsgestel.

Middelberg werd op 23 december 1943 vrijgelaten en verbleef daarna weer in Ede. Na de bevrijding van Ede op 17 april werd Middelburg weer Burgemeester van Ede.-

*Burgemeester Middelberg – foto
Zoetermeeractief*

Tijdens de rouwdienst sprak Middelberg zijn dank uit naar hen, voor het offer van hen die wij die dag eren, die hun leven geofferd hebben voor het Vaderland. Dat offer is niet tevergeefs geweest. Wij hebben onze vrijheid verkregen mede dankzij hun taaie verzet, door hun onverzettelijke wil niet door te gaan onder het juk van de onderdrukkers. Hij sprak namens het gemeentebestuur en ook namens degene die na ons komen om - de plaats waar onze helden rusten, met haar omgeving met liefdevolle zorg te onderhouden.

*“de plaats waar onze helden rusten, met
haar omgeving met liefdevolle zorg te
onderhouden.”*

Vervolgens voerde de heer Marten Wiegeraadt het woord.

-In de eerste jaren van de oorlog betrokken bij de verspreiding van de illegale kranten Trouw en Het Parool. Verzamelde geld in voor de hulp aan onderduikers. En later in de oorlog betrokken bij het verzet. In september 1944 kwam van prins Bernhard de opdracht dat alle verzetsgroepen moesten opgaan in de Binnenlandse Strijdkrachten. Wiegeraadt was een van de initiatiefnemers die de leiders van de verschillende Edese verzetsgroepen bij elkaar bracht, waardoor er een Edese afdeling van de Binnenlandse Strijdkrachten ontstond. Derk Wildeboer werd aangewezen als het hoofd, Wiegeraadt werd aangesteld als zijn plaatsvervanger.-

Hij sprak tijdens de plechtigheid over de herinnering dat vele van de verzetshelden hun inzet niet op vele woorden maar uit trouw, liefde en onvoorwaardelijke inzet voor de zaak der vrijheid. Hun vriendschap was kenmerkend. Daarom is het verdriet van ons allen zo groot.

Derk Wildeboer

-Wildeboer kwam rond 1920 vanuit Groningen naar Ede om als 17 jarige jongen in dienst te treden bij de Bereden Artillerie. Al vroeg in de oorlog raakte Wildeboer betrokken bij het verzet. Opereerde in de begin jaren van de oorlog zonder zich verbonden te hebben aan een organisatie of verzetsgroep. Naarmate het einde van de oorlog naderbij kwam, drong de Nederlandse regering in Londen er op aan dat de verzetsgroepen hun krachten zouden bundelen en onder één koepelorganisatie zouden vallen: de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten (NBS of ook wel BS). De verschillende Edese verzetsgroepen gaven daar navolging aan en vormden een organisatie. Zij vroegen Wildeboer als plaatselijk commandant. Hij was één van de initiatiefnemers voor de bouw van het Mausoleum.-

Derk Wildeboer naast Prins Bernhard op 2 augustus 1947 bij onthulling Mausoleum - Foto archief Historisch Museum

Wildeboer sprak als laatste spreker de aanwezigen toe. De verzetsmensen die we vandaag herdenken gaven hun leven geheel vrijwillig in de strijd voor vrijheid en recht. Zij waren niet door eed of belofte verbonden om dit te doen, doch hun innerlijke dreef hen daartoe. Aller overschot is hier symbolisch aanwezig door het hier opgebaarde hulsel van den Adjudant Onderofficier P. A. van Vark, den man die als een held den dood in ging. "Ik sterf liever voor mijn Koningin en Vaderland dan dat ik jullie iets vertel" Waren zijn laatste woorden voordat de SD-érs (Sicherheitsdienst) hem met het verraderlijke

nekschot afmaakte. Het is onze plicht hen te eren. Zij hebben hun leven geofferd ook voor ons. Onze grote dank kunnen wij tonen door hun eensgezindheid van gedachten over te nemen bij de opbouw van ons Vaderland. Als wij daartoe kunne komen heeft hun offer zin gehad. Tenslotte richt Wildeboer zich tot de families met de woorden: "Het offer, door u gebracht, is zwaar. Uw geliefden vielen voor het Vaderland, voor ons aller vrijheid. Moge God u troost geven in dit smartelijk verlies en de kracht om het te dragen".

Op verzoek gaan alle aanwezigen in de kerk staan, waarna het stoffelijk overschot, terwijl het orgel zacht speelt, door oud-leden van de Binnenlandse Strijdkrachten wordt uitgedragen en geplaatst in voor de toren klaar staande lijkkoets. Het is dan zeven minuten voor twaalf uur in de middag als een ieder waaronder het opgestelde detachement van het 14^e infanterie presenteert het geweer. De stoet begeeft zich naar de markt om zich op te stellen. Zwijgend en in grote eerbied slaat het in dichte rijen aanwezige publiek het e.e.a. gaande als onder de oude vertrouwende tonen kerkklokken zich laten horen en over Ede klinken waarbij ze onze dappere Edese helden de laatste afscheidsgroet geven.

De achthonderd familieleden vormen een lange rij. Degene die niet kunnen lopen worden per rijtuig vervoerd. Het duurt ruim een halfuur voordat een ieder zich heeft opgesteld. Om precies om halféén komt de stoet in beweging onder monotone trommelslag.

"het offer door u gebracht, is zwaar. Uw geliefden vielen voor het Vaderland, voor ons aller vrijheid."

Trommelaars voor aan de Rouwstoet - Foto André Hartgers

De trompettiers vallen in met weemoedig klinkend trompetgeschal. Aansluitend marcheert "De Harmonie" welke de treurmars van Chopin ten gehore brengt. Na de lijkkoets die geflankeerd wordt door oud-pelotonscommandant en gevolgd door mannen van de Binnenlandse Strijdkrachten voorafgegaan door Wildeboer als oud-districtscommandant. Drie rijtuigen met prachtige bloemenkransen volgen. Daarna alle andere familieleden en genodigden. De stoet wordt afgesloten door een erecompagnie van het 14^e Regiment Infanterie uit Harskamp onder commando van luitenant de Bleij. Langs de kant van de Grotestraat, Arnhemseweg op weg naar de Paasberg staan duizenden edenaren. Zij vieren niet alleen de vrijheid maar rouwen mee met de gezinnen die een dierbare moeten missen.

De Bijzetting

Aangekomen bij het Mausoleum wordt de kist met het stoffelijk overschot van Pieter van Vark, midden voor het monument in aanbouw wordt geplaatst. Voor de enige nog overgebleven en geopende ruimte. Aan beide zijde van de kist stellen leden van de Binnenlandse Strijdkrachten en die van het vuurpeloton zich op. Het is twintig over één als er een diepe stilte valt over de vele aanwezigen. De trommels roffelen, de geweren gepresenteerd, de hoeden worden afgezet en de kist met het stoffelijk overschot van verzetsstrijder Pieter van Vark wordt door de leden van de Binnenlandse Strijdkrachten in de open nis van het Mausoleum geschoven. Drie salvo's

knetteren door de lucht. Wachtmeester Waanders blaast een laatste dodenappél.

De heer Wildeboer noemt de veertig namen. Na iedere naam wordt ook een korte vermelding gemaakt over de betreffende persoon.

De muziek besluit met het spelen van "Ases Todit"

De natuur rouwt mee, het is inmiddels gaan regenen.

Figuur 1 Wildeboer noemt de namen - Foto Gemeente archief

Namens de families brengt de Heer de Nooij dank aan predikanten, gemeentebestuur, vertegenwoordigers van andere gemeenten, afgevaardigden en Majoor van Tijen en de manen van het 14^e infanterie voor de eer aan de gevallen. De plechtigheid is beëindigd als kransen onder de nissen worden gelegd en familieleden zich naar de plek begeven waar de naam vermeld staat van hun geliefde. Vele klassen met schoolkinderen volgen om met kransen en bloemen de Edsese helden te eren.

De formele plechtigheid van de rouwdag is voorbij. Voor vele breekt een fase aan van rouw en gemis en verder leven zonder hun geliefden. De wonden die zijn ontstaan gaan nooit meer geheel dicht. Dat merken we nog steeds 80 jaar na dato als we op 4 mei de namen noemen van de (inmiddels) 44 verzetshelden waarvan de naam op ons Ere graf Mausoleum staat vermeld en nabestaande nu nog steeds bij aanwezig zijn en zichtbaar zijn ontdaan.

"De wonden die zijn ontstaan,
gaan nooit meer geheel dicht
en blijven voor altijd een litteken."

Trommelaar tijdens de 4 mei herdenking bij Mausoleum

foto Rob Renger

Het Mausoleum

Het Mausoleum op de Paasberg in Ede is niet zomaar een plek die ons herinnert aan de tweede wereldoorlog. En ook niet zomaar een plek waar namen van verzetshelden prijken. Hier in Ede op de Paasberg is een Erebegraafplaats. Op het monument van de Erebegraafplaats Mausoleum staan 44 namen vermeld van Edese verzetshelden die de oorlog helaas niet hebben overleefd. En niet alleen hun namen prijken op dit indrukwekkende Edese monument. Dertig van deze verzetshelden liggen ook daadwerkelijk begraven in dit monument. En daarmee is dit één van de weinige erebegraafplaatsen waar daadwerkelijk verzetshelden ten ruste zijn gelegd. - Als eerbetoon voor hun heldendaden. - Zij zette zich in als verzetsheld voor volk en vaderland. Zij streden voor onze vrijheid en moesten dat bekopen met de dood. Wij mogen nooit vergeten wat zij hebben betekend in hun strijd tegen de bezetter. In hun strijd om anderen het leven te sparen. "opdat we ze nooit vergeten".

"Wij mogen nooit vergeten wat deze verzetshelden hebben gedaan in hun strijd tegen de bezetter, voor onze Vrijheid"

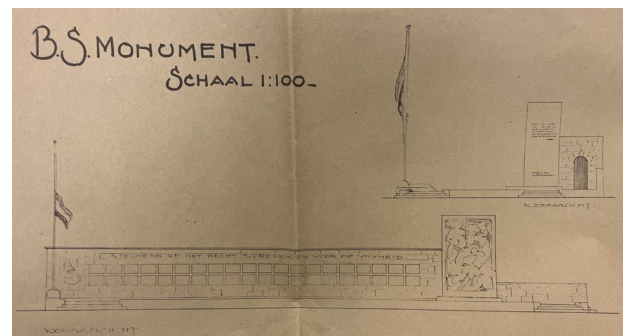
Foto Gemeentearchief

Het is voor ons, mede dankzij hen, dat we in vrijheid mogen en kunnen leven. Het is onze plicht om de omgeving van deze erebegraafplaats en het bijbehorende monument te blijven verzorgen en te onderhouden. Daarmee geven we gevolg aan de belofte die Burgemeester Middelberg destijds op 12 december 1945 namens het Gemeentebestuur en de Edese bevolking uitsprak:

"de plaats waar onze helden rusten, met haar omgeving, met liefdevolle zorg te onderhouden"

Comité Heldenmonument

Kort na de bevrijding ontstond in de kringen van het voormalige verzet het denkbeeld om een blijvende herinnering aan de verzetsstrijd in het leven te roepen en daarmee de in de strijd gevallen vrienden te eren. Oud-districtscommandant van de Binnenlandse Strijdkrachten Derk Wildeboer en de toenmalige wethouder Zwerus de Nooij stelden een comité samen.

Een ontwerp uit het Gemeentearchief zoals het niet werd,

In het gemeentearchief van de Gemeente Ede zijn de verslagen van de verschillende vergaderingen te vinden welke o.a. plaats vonden in het stafkwartier van de Binnenlandse Strijdkrachten aan de Acacialaan in Ede.

De eerste vergadering die tegelijk de vergadering was waarin het "comité heldenmonument der Binnenlandse Strijdkrachten te Ede" werd opgericht was op 31 mei 1945. Bestaande uit een moderamen door de voorzitter en secretaris, de heer de Nooij en van Spankeren en vier subcommissies.

De commissies betreffen:

- Voor plantsoen en monument;
- Voor regeling der financiën;
- Voor bezoek en vervoer;
- Bekendheid met doel te bevorderen;

De bedoeling is een monument te stichten, dat uitdrukking geeft aan de betrachte eenheid en samenwerking. En symbolisch zal zijn voor de toekomst. Unaniem wordt er voor gekozen om een monument met grafruimte te realiseren op een daarvoor geëigende plek buiten de begraafplaats. Uit contact met het gemeentebestuur bleek er een positieve grondhouding te bestaan en zegde de gemeente toe de grond om niet beschikbaar te stellen. Jan (Tijds Pieter) Bijhouwer, tuin en landschapsarchitect uit Wageningen bleek ook al een schets gemaakt te hebben. Er wordt een commissie ingesteld die de betreffende gezinnen zal bezoeken zodat ze geïnformeerd kunnen worden over het voornemen van het comité. Uit de notulen van de volgende vergadering welke was op 28 juni 1945 bleek dat de heer Bijhouwer laat weten dat het terrein waar het monument moet komen zeer fraai is gelegen. Met oog op de wijdsheid van het terrein is gedacht aan een reeks van grafkelders. Zo wordt een lange rij van afdelingen verkregen, elk aan de voorkant afgesloten met een plaat waarop inscripties met bijzonderheden van de personen van de gevallene aangebracht kunnen worden. Ter vergadering wordt ingestemd met het plan van de serie grafnissen naast elkaar gelegen met op de rechtervleugel het monument. De hooflijn is daarmee vastgesteld en men kan verder gaan met de detail uitwerking.

Ter vergadering staat vast dat 28 gevallen bijgezet zullen worden, terwijl over een aantal nog onzekerheid verkeert. Omdat er een verschil zit in het aantal gevallen en het aantal gevallen die worden bijgezet geeft de heer Bijhouwer aan dat in het ontwerp dit verschil zal worden opgelost door voor iedere gevallene een naambord te vervaardigen, ongeacht het feit of het stoffelijk overschot in het ere-graf aanwezig is of niet.

Er vindt discussie plaats over wie van de verzetshelden in aanmerking komen voor het monument. Uiteindelijk wordt besloten, op advies van de districtscommandant dat het gaat om de verzetshelden die in verzetsverband uit het district Ede zijn gevallen. Op het moment van vergadering is er 22.000 gulden binnen. Er zijn blijkbaar verschillende activiteiten gehouden zoals een collecte van de oranjezangers te Ede. Uit Loosdrecht moeten 6 en uit Amersfoort 10 slachtoffers overgebracht worden naar Ede. Besloten wordt de bijzetting met een klein ceremonieel te laten plaats vinden. Tenslotte wordt besloten dat Bijhouwer een maquette zal maken en tekening die op huisbezoek kan worden overlegd.

Signaal Taptoe 4 mei - Foto Rob Renger

“De bedoeling is een monument te stichten, dat uitdrukking geeft aan de betrachte eenheid en samenwerking”

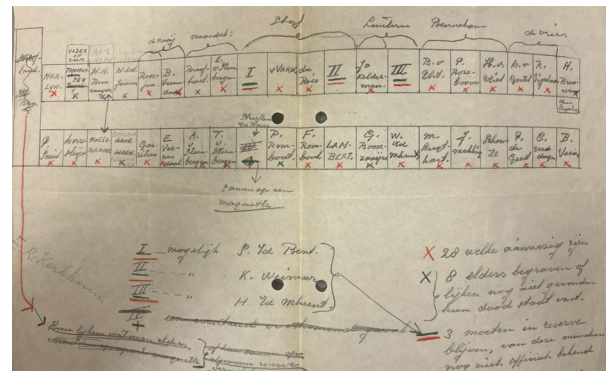
Op 4 juli 1945 wordt een uitnodiging verspreid ter gelegenheid van het kerkconcert dat op 19 juli wordt gehouden met als doel geldinzameling voor het monument. Het bericht wat uitgaat en waarin wordt uitgenodigd om het kerkconcert te bezoeken geeft ook opnieuw kennis van rouw in Ede.

Op de uitnodiging staat het volgende geschreven: "Thans werd helaas droeve zekerheid verkregen omtrent het lot van de Edesche district-B.S.ers Marinus Alijdus van den Born, wonende op de Hindeks. en Abraham Streefland, evacu   Ede en wonende te Renkum, welke bij de 2^e Tommy-cross op 18 november j.l. in handen van de Duitschers vielen en het leven lieten met de 117, welke op 8 maart j.l. op de Woeste Hoeve werden gefusilleerd. Ook werd de Dodewaard het stoffelijk overschot van gevonden van de Edesche district-B.S.ers Wim van de Mheen, Nederwoud, Lunteren, die in gezelschap van zijn broer Henk, met een geallieerde opdracht via Amerongen over Rijn en Waal naar het vrije land zou gaan en in het Betuwse Sperrgebied vermoedelijk door granaatscherven werd gedood. Van zijn broer Henk is tot op heden nog niets bekend, zodat ook over hem groots ongerustheid bestaat."

Het kerkconcert op 19 juli in de Oude Kerk wordt gegeven door Bauke van der Pal, Viool en Willem Meyland, Orgel.

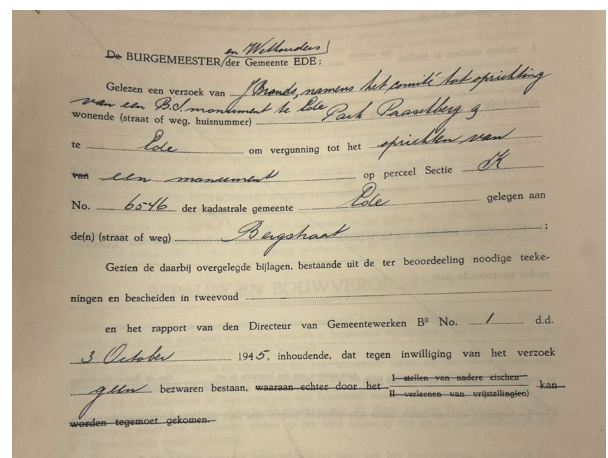
Intussen gaan de voorbereidingen verder. In de trouwzaal van het Gemeentehuis komt het comité na de zomer opnieuw samen het is dan al september. De heer Bijhouwer doet er verslag van dat hij niet gelukkig is met het resultaat van de beeldhouwer mejuffrouw Kruijer uit Haarlem. Het ontwerp is voor hem onaanvaardbaar en ging blijkbaar boven haar vermogen zo betoogde Bijhouwer aan de aanwezigen.

Hij stelt voor opdracht te geven aan een andere beeldhouwer, waarmee wordt ingestemd. - het blijkt om de Amsterdamse beeldhouwer Piet Esser te gaan - Daarna wordt melding gedaan dat een schets van het monument in zijn geheel is ingezonden bij de Provinciale schoonheidscommissie die adviseerde de lange serie nissen te onderbreken. Deze onderbreking komt goed uit en wordt overgenomen. In de Nederlandse monumentencommissie te Amsterdam is het ontwerp met instemming ontvangen. Op het terrein liggen alle materialen en de Canadezen werken nog een week. Er is inmiddels al veel werk verzet.

Schets met grafniss en de namen - Gemeentearchief

Op 3 oktober 1945 verleend burgemeester en wethouders van de Gemeente Ede een vergunning tot het oprichten van een monument. En daarmee is er dus ook een formele vergunning voor het bouwen van het monument.

7e Canadese Infanterie Brigade

Nadat de Britse 49^e "Polar Bear" Ede had bevrijd vertrok ze weer en werd deze opgevolgd door de 7e Canadese Infanterie Brigade. Omdat de repatriëring naar Canada langzaam op gang kwam bereiden men zich voor op een wat langer verblijf. Ze zorgde voor verschillende recreatiemogelijkheden zoals sportwedstrijden, vaak tegen plaatselijke clubs. Verder maakt de brigade zich verdienstelijk voor de Edese gemeenschap door de aanleg van twee parken; begin september 1945 kwam het "Stompekamp Park" aan de Amsterdamseweg, het openluchttheater werd opgeknapt. Men bouwde mee aan het tot stand komen van het Mausoleum op de Paasberg. Door o.a. stenen uit de Betuwe te halen en naar de Paasberg te brengen en door vanuit Wageningen rivier zand aan te voeren naar de plek waar het Edese heldenmonument werd gebouwd.

Afscheidsparade

Op dinsdag 6 november 1945 wordt met een grootse parade afscheid genomen van de 7e Canadese Infanterie Brigade. Veel edenaren waren de straten opgegaan om de Canadese militairen uit te zwaaien. Op het Maandereind paradeerden ze voor hun commandant, luitenantkolonel Gregory en voor burgemeester Middelberg, waarmee het verblijf in Ede werd beëindigd.

Afscheid 7e Canadese Infanterie Brigade - Archief Gemeente Ede

Gedenkplaat

Op diezelfde 6 november 1945 om 15.00 uur vindt er een korte ceremonie plaats op de Paasberg nabij het Mausoleum in aanbouw. De 7e Canadese Infanterie Brigade biedt de voorzitter van het comité een gedenkplaat aan ter herinnering van de werkzaamheden die zijn uitgevoerd ten behoeve van het Mausoleum. De voorzitter van het comité aanvaardt de gedenkplaat.

Gedenkplaat bij Mausoleum - Foto P.Plug

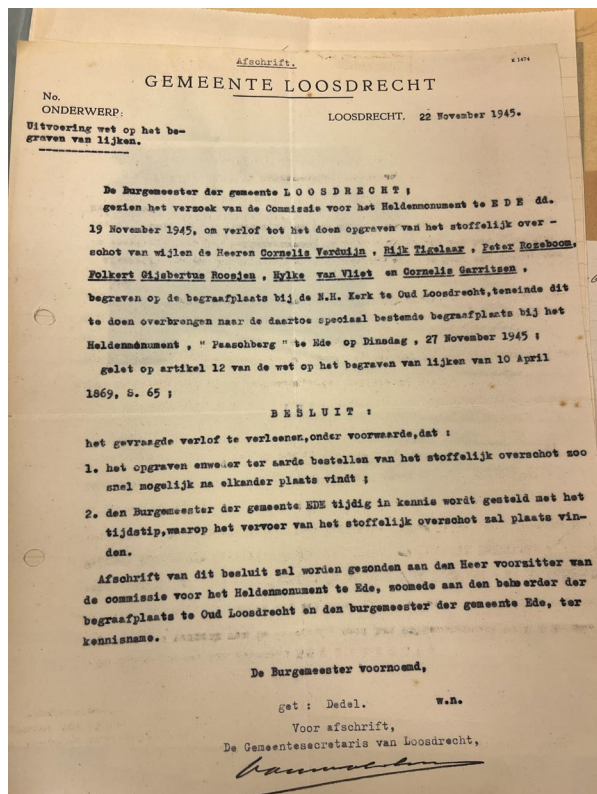
Tegelijk bedankt de voorzitter hen voor hun inzet en de bewezen diensten. Op het muurtje bij het Mausoleum is heden ten dage de betreffende gedenkplaat nog steeds te bewonderen. Tijdens deze overdracht hield de brigade-commandant, luitenant-kolonel A.S. Gregory, een toespraak. Naast hem tolk J. Pereboom en burgemeester L.R. Middelberg.

Figuur 2 Gemeentearchief Ede - foto André Hartgers

Formeel bericht uit Loosdrecht

Op 22 november 1945 wordt een afschrift van de Gemeente Loosdracht ontvangen.

De stoffelijke overschotten van de zes in Loosdrecht begraven Edese verzetsstrijders mogen worden opgraven. En zo kunnen ze op 27 november overgebracht worden naar Ede en aldaar her begraven te worden bij de andere verzetshelden op de speciaal bestemde Erebegraafplaats Heldenmonument "Paasberg" wat later Mausoleum is gaan heten.

begraafplaats Edese vezetshelden in Loosdrecht – Gemeentearchief

De herdenkingskruizen op de tijdelijke graven van 10 verzetsmensen waaronder zes Edese, die op 20 maart 1945 werden doodgeschoten.

Het was een vergeldingsmaatregel voor het doodschieten van een Duitse onderofficier in Loosdrecht. De zes Edese verzetsmensen waren opgepakt na de mislukte wapendropping in de nacht van 8 op 9 maart in Lunteren. De zes mannen zijn: Cornelis Garritsen, Folkert Roosjen, Peter Roseboom, Rijk Tigelaar, Cornelis Verduijn, en Hylke van Vliet.

Bouw van Mausoleum gaat verder

De grafnissen werden in drie groepen verdeeld waardoor de ritmiek wat speelser werd. De rechter massa werd lager gemaakt en daardoor ontstond het idee om daarop een beeld te plaatsen. Daartoe werd contact gezocht met de beeldhouwer Vincent Pieter Semeyn (Piet) Esser (1914-2004) die in 1946 hoogleraar werd aan de Rijksacademie in Amsterdam. In het aangepaste ontwerp van mei 1946 is het beeld van Esser al ingetekend op de rechter massa. Op het plateau voor het mausoleum waren nu ook vijf bankjes opgenomen. Achter de rechtermassa en in de massa zelf was nog een kleine functionele ruimte opgenomen met daarin een bergplaats en een watermeter. Een eenvoudige deur gaf aan de zijkant toegang tot deze ruimte.

Hoe het comité bij Esser terecht is gekomen, is mij niet bekend. Esser is later vooral bekend geworden als belangrijkste Nederlandse portretbeeldhouwer. Het lijkt er op dat het beeld van de liggende verzetsstrijder die zich weer opheft, één van zijn eerste grote beelden is die hij ontwierp als toen nog relatief jonge beeldhouwer (32 jaar). Hij ontwierp en produceerde o.a. ook het verzetsmonument in Hilversum en het Troelstra monument in Den Haag. Het beeld van de liggende man (verzetsstrijder) die zich weer opheft, zoals deze op het Mausoleum staat is door Esser specifiek voor deze plek gemaakt.

Eerste bijzetting in Mausoleum

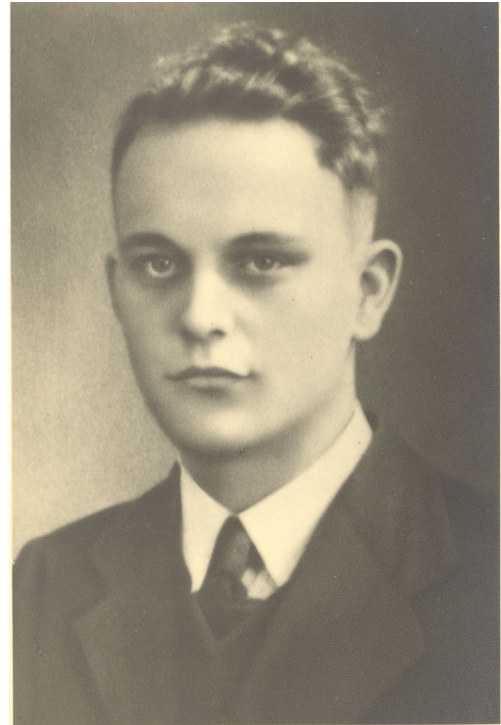
Terwijl er nog gewerkt worden aan de verdere bouw van het monument en het terrein rondom Paasberg zijn de nissen waarin de stoffelijke overschotten kunnen worden begraven al wel gereed. Op 27 november 1945 worden de lichamen van 26 verzetsstrijders bijgezet op deze bijzonder plek waarna vervolgens de nis wordt dichtgemetseld.

Het gaat om de verzetshelden:

- Hendrik Dorresteyn, 26 jaar
- Abraham Du Bois, 28 jaar
- Lambert van Elst, 27 jaar
- Cornelis Garritsen, 23 jaar
- Pieter de Geest, 36 jaar
- Derk van Gestel, 45 jaar
- Johannes Kelderman, 26 jaar
- Leonard Lambert, 26 jaar
- Maarten Lugthart, 25 jaar
- Jan Mekking, 26 jaar
- Pieter Merlijn, 24 jaar
- Willem van der Mheen, 21 jaar
- Ferdinand Rombout, 18 jaar
- Folkert Roosjen, 32 jaar
- Peter Rosebom, 25 jaar
- Jan Schouten, 31 jaar
- Piet Smit, 23 jaar
- Aart van Steenbergen, 29 jaar
- Elbertus van Steenbergen, 25 jaar
- Martijn van Steenbergen, 21 jaar
- Rijk Tigelaar, 32 jaar
- Egbert van Veen, 28 jaar
- Barend Veenendaal, 25 jaar
- Elbert Veenendaal, 27 jaar
- Cornelis Verduijn, 37 jaar
- Hielke van Vliet, 27 jaar

Stoffelijk overschot Henk van der Mheen gevonden

Het is dinsdag 30 juli 1946 als op aanwijzingen van een mevrouw in Dodewaard een grafheuvel wordt onderzocht. Daar werd bij de stoffelijke resten van enkele Duitse soldaten ook die van een burger aangetroffen. Bij het indicatieonderzoek, dat volgt, blijkt dit het lichaam van Henk van der Mheen te zijn.

Henk van der Mheen - foto Oorlogsgravenstichting

Hiermee komt voor de familie een einde aan de onzekerheid over de vermissing van Henk. Een jaar nadat de familie de dood van oudere broer Willem, al moest verwerken. Hij werd in de buurt van Dodewaard gevonden door een boer die tijdens het maaien van het grasland stuitte op een rand van inslagkrater van aan V1 en vond daar twee lichamen. Het ene lichaam was van Willem van der Mheen.

De broers Hendrik en Willem van der Mheen hadden in de nacht van 28 december 1944 de taak geheim agent Henk van Loenen in veiligheid te brengen. Hij was bij Lunteren met een parachute geland tijdens een

geheime wapendropping met materieel voor het verzet. Het doel van zijn missie was het opzetten van vluchtroutes voor uit krijgsgevangenschap ontsnapte militairen en piloten naar het al bevrijde zuiden van Nederland. Eind januari 1945 gaf geheim agent Henk van Loenen aan Coen Esveld uit Amerongen de opdracht een nieuwe ontsnappingsroute door te Betuwe te zoeken. Op die tocht werd Esveld vergezeld door een Amerikaanse officier, en door de beide broers van der Mheen. Ze hadden zich in twee groepjes gesplitst. Wat er op die tocht precies is gebeurd, is niet meer te achterhalen. Maar de vier zijn nooit in bevrijd gebied aangekomen, maar onderweg gesneuveld.

In het nieuwsblad van Ede wordt in augustus 1946 de melding gedaan van het overlijden van Henk van der Mheen. Een deel van het artikel geef ik hierbij weer: *“Aan de voet van de Waaldijk zijn ze gevallen. Deze trouwe zonen van ons volk. Wim vonden we vorig jaar zomer in de hooibouw. Henk vonden we verleden week in Dodewaard in een soldatengraf naast twee van zijn doodsvijanden. Op het bordje stond: ‘Killed in Action’. We zijn blij dat we Henk nu dichterbij huis, dichterbij ons en zijn vrienden en naast zijn trouwe broer Wim kunnen leggen in de Paaschberg. Het meester verheugt het ons dat hij de laatste avond thuis bij Moeder, achter het orgel nog gezongen heeft: Heer blijft bij mij, Als ’t avondrood verkwijnt. Zoo nam hij in de donkere dagen, toen alles ons scheen tegen te lopen, afscheid van zijn moeder en familie en van ons en wij weten nu:*

*Hoe verder hij van huis geraakte,
Hoe meer hij van ’s Vaderhuis genaakte,
Daar waar geen strijd hem meer benauwt
Waar niemand leed kent, niemand rouwt,
En zorg noch smart het harte roert
O Nederland kiest die weg
Die dwars door dood ten Leven voert.*

Simon van den Bent

Van den Bent groeide op in Ede. Hij was een van de oprichters van voetbalclub DTS'35. Van den Bent werkte als kantoorbediende en was lid van de Nederlandse Hervormde Kerk. Het grootste deel van de Tweede Wereldoorlog bracht hij samen met zijn broer Maarten door in Amsterdam. In het najaar van 1944 maakte hun zus Lena, die was getrouwd met de verzetsman Driekus van de Pol, hen er op attent dat het verzet in Ede en omgeving nog wel wat mankracht kon gebruiken. Zijn oudere broer Jo was op dat moment al meerdere jaren actief in het verzet.

Na de door de geallieerden verloren Slag om Arnhem waren veel Britse parachutisten in de regio achtergebleven. Aanvankelijk werd geprobeerd hen in kleine groepjes door de Duitse linies heen te smokkelen via Tiel. Op 9 oktober 1944 waagde een groep bestaande uit vier Britse militairen en vier verzetsmensen, te weten Jaap van den Berg, Henk van Egmond en de broers Simon en Maarten, een poging. Drie militairen en Simon van den Bent werden gepakt, ondanks een vluchtpoging. Volgens Maarten van den Bent keek zijn broer niet achterom om hem en anderen die een eind achter hem liepen niet te verraden. De militairen raakten in krijgsgevangenschap, Simon van den Bent werd een dag later op 10 oktober 1955 gefusilleerd. Op een herdenkingsmonument in Fort de Bilt staat de naam van Van den Bent genoemd. Van den Bent werd op een kerkhof in Utrecht begraven. Zijn familie kwam daar pas na de oorlog achter.

Tegelijk met de melding van het overlijden van Henk van der Mheen wordt in het Nieuwblad van Ede ook melding gedaan van het overlijden van Simon van den Bent.

In de krant wordt melding gedaan: *Nu eindelijk, bijna twee jaar later, terwijl één onzer in Amersfoort op het Bergingsbureau de "overkomst" van Henk van der Mheen besprak ontdekten we de plek waar Simon ligt begraven. Hij stond op 10 Oct. 1944 op fort de Bilt voor de loop van een Duitssch Peleton, en ik weet het zeker, hij heeft eerst recht ingekeken en daarna heeft hij zijn blauwe ogen naar Boven gericht en ik kan mij even realiseren wat het in zulk een oogenblik' zeggen wil als iemand den Psalmist nazingen kan: 'Ik hef mijn ogen op naar de bergen vanwaar mijn Hulp komen zal' Indien er voor ons ooit weer de uren des gevaars komen mocht, zal ook jouw lichtend voorbeeld, ons voor ogen staan, Simon!*

Opnieuw bijzetting in het Mausoleum

Het is inmiddels negen maanden nadat de bijzetting van 27 verzetshelden plaats vond in het in aanbouw zijnde Mausoleum op de Paasberg. Vandaag 21 augustus 1946 worden opnieuw lichamen van verzetshelden toegevoegd een onze Erebegraafplaats. Het betreffen:

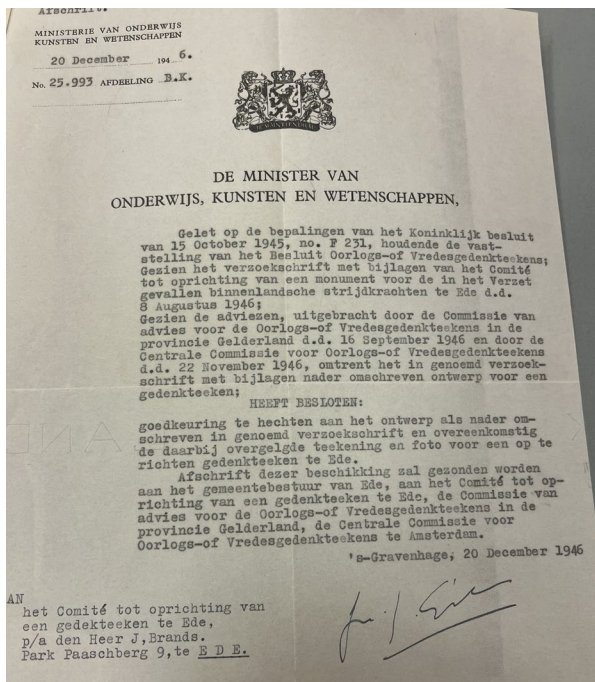
- Henk van der Mheen, 20 jaar
- Simon van den Bent, 25 jaar

3e Bataljon Regiment Jagers bij Mausoleum - Foto Peter Heij

Aan de rechterzijde op deze foto is te zien dat de sokkel waar tzt het beeld op moet worden geplaatst nog niet klaar is. Er is wat onzekerheid over de exacte datum van deze foto maar het lijkt heel aannemelijk dat het gaat om de dag van bijzetting van de lichamen van Henk van der Mheen en Simon van de Bent. In tegenstelling tot de eerdere bijzetting van 27 november heeft deze bijzetting plaats gevonden vanuit de achterzijde omdat de muren inmiddels waren dichtgemetseld en ook waren voorzien van een houten naambord, en zoals op de foto te zien was men ook al begonnen met de realisatie van het frame voor de gedenkplaten.

Minister bemoeit zich er ook nog even mee
 Dat de bouw van een dergelijk monument ook soms vragen oproept of de juiste procedure is doorlopen blijkt uit de verschillende brieven die zijn te vinden. Want alhoewel Burgemeester en wethouders van de Gemeente Ede op 3 oktober 1945 laat weten geen bezwaren bestaan tegen de aangevraagde vergunning, is het de minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen die per brief van 4 juni 1946 gericht aan het comité laat weten dat ze uit het Dordtsche Dagblad van 14 mei j.l. kennis heeft genomen dat er in Ede op de Paasberg een Mausoleum in wording is. En dat het oprichten van een oorlogs- of vredesgedenkteken, op grond van Koninklijk besluit F231 alleen mogelijk is na goedkeuring van de minister. En dat de minister erop wijst dat een dergelijk monument die in strijd is met deze bepaling op zijn bevoegdheid te doen verwijderen. En verzoekt het comité hem mede te delen om welke reden het bepaalde in het Koninklijk Besluit niet is nagekomen.

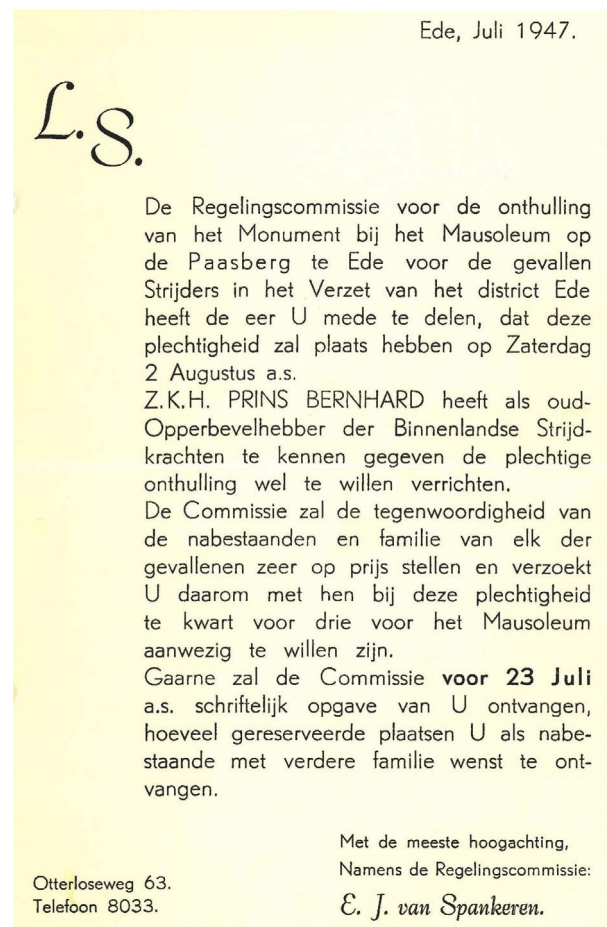

Het comité bericht op 16 juli 1946 de reden en de inmiddels uitgevoerde werkzaamheden rondom het op te richten

monument waarna de Minister op 20 december 1946 laat weten: goedkeuring te geven aan het ontwerp op grond van de toegestuurde gegevens.

Officiële uitnodiging onthulling monument

In Juli 1947 is het zover. Het Comité maakt melding van en verstuurd de uitnodigingen voor de onthulling van het Mausoleum en de formele overdracht van het monument aan de Gemeente. De officiële uitnodiging volgt:

In het archief van de Gemeente Ede zijn de verschillende uitnodigingsbrieven en de reacties daarop nog te vinden. Zo zijn naast de uitnodiging aan Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Bernhard ook uitnodigingen verstuurd aan Oud-Commandant der Binnenlandse Strijdkrachten en Minister President Dr. L.J.M. Beel.

Laatste vergadering van het Comité

Op 30 juni 1947 houdt het comité tot oprichting van het Binnenlandse Strijdkrachten monument haar laatste vergadering. Het comité komt tot de conclusie dat haar werk voor het grootste gedeelte voltooid is. De voorzitter de heer de Nooij doet vermelding dat er van meerdere Canadezen dankbetuigingen zijn ontvangen van de aan hun gezonden 404 bronzen plaquette met afbeelding van het monument.

-Uit een krantenartikel, Arnhemsche Courant van Woensdag 15 mei 1946 blijkt dat alle Canadese soldaten als blijk van waardering allen als dank voor hun inzet een bronzen plaquette hebben ontvangen welke speciaal in beperkte oplage was gemaakt.

Uit de ingekomen stukken kan met grote voldoening vernomen worden dat Z.K.H. Prins Bernhard zich bereid heeft verklaard op 2 augustus bij de overdracht van het monument aanwezig hoopt te zijn en het op het voetstuk te plaatsen bronzen beeld te zullen onthullen. Financieel wordt melding gedaan dat in totaal f. 75.444,46 (gulden) binnen gekomen is aan giften. De vergadering wordt afgesloten met verdere regeling en samenstelling van het programma van overdracht monument en de onthulling van het beeld.

Overdracht en onthulling Mausoleum

In de Edesche Courant die destijds op woensdag en zaterdag verschijnt in Ede en haar buitendorpen wordt op bijna poëtische wijze beschrijving gedaan van de overdracht van het Mausoleum aan het gemeentebestuur en de onthulling van het monument door Z.K.H. Prins Bernhard op 2 augustus 1947.

De krant opent met de woorden dik gedrukt:

-“Zaterdagmiddag. Op de paasberg met zijn vertrouwde vergezichten over het schone land der Gelderse Vallei is een grote mensenmenigte samengestroomd bij het Mausoleum. Loom waait de halfstok gehesen vlag terzijde van het monument en het vierkante platform aan de rechterzijde gaat schuil achter een tweede vlag, die het bronzen beeld, dat straks door Z.K.H. Prins Bernhard onthuld zal worden, thans nog aan het oog onttrekt. Geduldig wacht de menigte in de brandende zon: de erewacht gevormd door een afdeling artilleristen, staat met geweer aan de voet. Aan de ene zijde voor ‘t platform stellen zich de nabestaande op, aan de andere kant de genodigden. Daarachter staan de leden der voormalige Binnenlandse Strijdkrachten uit de Gemeente Ede”.-

Het rood, wit, blauw wordt gestreken
Zoals de Edesche Courant het verslag van deze bijzondere 2 augustus begon zo sluit men het verslag ook af.

“Des avonds 8 uur werd bij het pas onthulde Mausoleum op plechtige wijze de vlag gestreken. Een grote wacht van het garnizoen verrichte hier het eerbetoon en vele toeschouwers gaven opnieuw van hun belangstelling en medeleven blijk. Terwijl “De Harmonie” zacht ‘t eerste couplet van het Wilhelmus speelde haalden twee militairen de vlag langzaam in om haar daarna op de te bergen in het inwendige van het Mausoleum, waar zij zal blijven tot opnieuw in de vroege van de morgen een erewacht zal komen om haar te doen uitwapperen in de wind, ten teken dat het voor deze rood, wit, blauwe vlag was dat zij hier hun rustplaats vonden hun leven gaven.

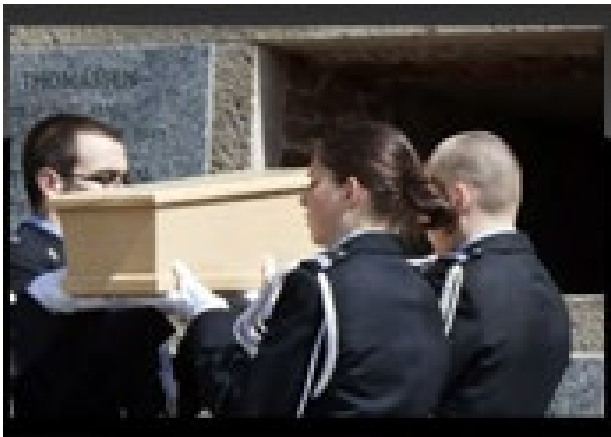
De heer E.J. van Spankeren, als voorzitter van de regelingscommissie en oud sectie commandant der Binnenlandse Strijdkrachten dankte in een kort woord de militairen voor hun gewaardeerde geste om bij deze plechtigheid de erewacht te willen vormen. In het vervolg zal steeds op gedenkdagen en op de sterfdata van

de heer van Spankeren aan het woord - foto HistorischMuseumEde

Bijzetting Christiaan Hollebrands

Op 26 april 2012 wordt opnieuw een verzetsstrijder bijgezet in het Mausoleum. In het bijzijn van zijn familieleden, onze Burgemeester Cees van der Knaap en Luitenant Generaal Van Putten, commandant van het Wapen der Koninklijke Marechaussee vindt een kleine ceremonie plaats met betrekking tot de bijzetting.

Luitenant Generaal Van Putten schetste niet alleen het verloop van de leven van Christiaan Hollebrands zoals ook te lezen is in de bijdrage die Betty Busser verwoorde tijdens de 4 mei herdenking een paar dagen later. Maar plaatste de strijd van Hollebrands in het perspectief waarin vele leden van de Koninklijke Marechaussee tijdens en na de oorlog hebben gestaan. "Wij gedenken hen die vielen in de oorlog, en roepen hun heldendaden, hun idealen en hun principes in herinnering. En idealen en principes had wachtmeester Hollebrands zeker. Hij bracht het grootste offer dat van een mens kan worden gevraagd. Christiaan en vele collega's van Marechaussee, hebben met dappere verzetsdaden het verschil gemaakt. We staan nu hier om slachtoffers te herdenken, nabestaanden te eren, en herinneringen over te dragen. Want het herdenken en herinneren blijft de geschiedenis levend. En dat is nodig. Nodig voor de toekomst met vrede, vrijheid en veiligheid".

Tijdens de 4 mei herdenking in 2012, ruim een week na de bijzetting in het Mausoleum sprak Betty Busser de volgende woorden uit:

- "Christiaan Hollebrands wordt geboren in Ede op 20 mei 1918. Hij woont met zijn ouders, broers en zus op de Kazernelaan 11 in Ede. Op 31 maart 1938 komt hij als dienstplichtig soldaat in dienst bij het 22e Regiment Infanterie in Ede. Hij klimt op tot dienstplichtig korporaal en vervolgens tot sergeant. Na een jaar zit zijn officiële dienstdtijd erop. Christiaan dient een verzoek in om het Vaderland langer te mogen dienen. Hij tekent voor 6 jaar. Dit geeft hem de zekerheid van een baan in overheidsdienst na die 6 jaar. In de onzekere jaren 30 een mooi vooruitzicht voor een jonge man van 21 jaar.

Gedurende de mobilisatietijd en de meidagen van 1940 is Christiaan als sergeant-telefonist ingedeeld bij het 22e Grensbataljon. Aanvankelijk zit Christiaan relatief veilig bij de 3e compagnie in Fort Westervoort, maar 5 weken voor het uitbreken van de oorlog wordt hij overgeplaatst naar de 2e compagnie. Deze ligt dicht bij de grens in het gebied tussen de grens en de IJssel bij Duiven. Als de Duitse troepen op 10 mei 1940 de Nederlandse grens over trekken, ziet hij geen kans meer om over de IJssel te komen en wordt hij gevangen genomen. De Duitsers voeren hem als krijgsgevangene af naar gevangenkamp Stalag II-D in Stargard, in Polen.

Na de Nederlandse Capitulatie op 14 mei 1940, proberen de Duitsers het Nederlandse volk gunstig te stemmen en voor zich te winnen. De krijgsgevangenen mogen naar huis terugkeren met groot verlov, wat inhoudt dat ze dus ontslagen worden. De Nederlandse Krijgsmacht houdt op te bestaan. Ook aan Sergeant Hollebrands wordt, op 14 juli 1940 groot verlov verleend. Hij krijgt als voormalig

beroepsmilitair de gelegenheid over te gaan naar de Marechaussee. Hier wordt hij ingedeeld als Marechaussee te voet.

Op 8 oktober 1942 wordt hij door de beruchte overste Feenstra beëdigd tot opsporingsambtenaar. Hij dient o.a. in Arnhem, Dieren en Groesbeek.

Christiaan krijgt echter steeds meer gewetensbezwaren bij het uitoefenen van zijn taak als Marechaussee in dienst van de Duitse bezetter. Als hij mee moet helpen bij de arrestatie van Joodse mensen, besluit hij op 17 juli 1943 onder te duiken. Hij neemt daarbij zijn uniform en wapen mee. Dit laatste is voor de Duitse Sicherheitsdienst, de SD, aanleiding om direct een zoekactie te starten. Op 3 augustus is Christiaan nog steeds niet gevonden. De Duitsers geven daarom de Edese politie opdracht om de vader en moeder van Christiaan te arresteren om hem zo te dwingen zich aan te geven. Christiaan blijft echter ondergedoken en uiteindelijk worden zijn ouders weer vrijgelaten. Via, zijn broer Joop komt hij bij een groep onderduikers terecht in de Biesbosch, met een wirwar aan kreken, grienden, rietvelden en bossen een zeer geschikte plaats voor onderduikers waarbij boten als schuilplaats dienden. Daar sluit hij zich aan bij een Knokploeg. Op zaterdag 23 september 1944, 3 Weken voor de bevrijding van Zuid-Nederland, probeert hij met 2 anderen, enkele Duitse soldaten gevangen te nemen. Zijn revolver weigert echter en hij

sneuveld in een rechtstreeks gevecht met de vijand. Christiaan Hollebrands wordt 26 jaar.

Christiaan deed wat de andere 43 moedige mannen ook deden: "Gesteund door het recht, streden zij voor de vrijheid". En zo is, 67 jaar na dato, Christiaan Hollebrands dus vorige week bij zijn medestrijders bijgezet hier op de Paasberg."

Geraadpleegde bronnen:

- Archief Gemeente Ede
- Archief Vereniging Oud Ede
- Platform Militaire Historie Ede
- Marechausseecontact ://www.marechausseecontact.nl
- Kerndotter, 75 jaar bevrijding 2020
- EdeStad o.a. Bijzetting Hollebrands 26 april 2012 en ede-eert-gesneuvelde-verzetstrijder
- Dodenakkers www.dodenakkers.nl
- Website Gereformeerdekerken.info
- Door de vrijheid geroepen, Ben Verduijn
- Mijn schild ende betrouwen, Ben Verduijn
- Blijf ik tot in den Doet. Ben Verduijn
- Terwijl het hart naar eed'le fierheid streeft, Ben Verduijn
- Ede 1940-1945, Vincent Lagerwij & Gert Plekkringa

Foto's

- Archief Gemeente Ede
- Historisch museum Ede
- Archief Vereniging Oud Ede
- André Hartgers
- Rob Renger
- Pieter Plug

